

ALP 2164
Larch.

LIETUVOS
NACIONALINĖ
M. K. ČILKOS
BIBLIOTEKA

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1989 m. kovo mėn. 4 d. / March 4, 1989

Nr. 44(9)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Sniečkaus vaidmuo pokario metais

Pokario metai Lietuvoje buvo itin sudėtingi ir sunkūs. Vyko Lietuvos partizanų kova su okupantu, siautėjo saugumas, dešimtys tūkstančių žmonių buvo suimti, ištremti į Sovietų Sąjungos gilumą, tūkstančiai jų žuvo Lietuvos miškuose ir kalėjimuose. Lietuva buvo tiek nuniokota, kad 1959 metais Lietuvos gyventojų buvo mažiau negu 1939 metais. Daug žmonių, ypač Lietuvos žydų, žuvo vokiečių okupacijos metais. Tačiau daugiausia žmonių nukentėjo nuo komunistų. Tragiškiausiais pokario metais Lietuvos kompartijai vadovavo Antanas Snieckus, vadinamasis Lietuvos šeimininkas. Kadaise dėl jo istorinio vaidmens buvo dvi visiškai skirtingos nuomonės. Daugelis išėmė jį iš laikė didžiausiu išdaviku ir nusikaltėliu, atsakingu už tūkstančių nekaltų žmonių kraują. Juk Snieckus buvo pirmasis sekretorius, pakankamai uoliai vykdė Maskvos nurodymus, kad galėjo išlikti savo pozicijoje, nepateko į Stalino nemalonę. Šia arba panašią nuomonę palaiko ne vien išeiviai. Profesorius Varnasuskas yra teigęs, kad Antanas Snieckus buvo aktyvus stalinizmo politikos vykdytojas. Šitoks Snieckui taikomas prieštara nėra be pagrindo. Juk pats Snieckus ir kiti komunistų vadovai labai piktai puolė vokiečių okupacijos metų generalinius tarėjus, vadino juos išdavikais ir nusikaltėliais, nors ne jie, o naciai vykdė gyventojų represijas.

Jei vieni kaltino Snieckų ir manė, kad jis turėjo sulaukti generolo Kubiliūno likimo (pokario metais Kubiliūnas buvo Vokietijoje pagrobtas, nuvežtas į Sovietų Sąjungą ir nuteistas mirties), kiti, ypač komunistai, laiko Snieckų dideliu didvyriu, kuris viską puikiai tvarkė. Ši teorija buvo itin paplitusi, kol dar nebuvo galima atvirai rašyti ir kalbėti apie Stalino nusikaltimus, kai partijos istorija dar buvo vaizduojama kaip pergalingos ir visai naujos laimėjimų ir gerovės pakopos. Šių metų jau atsisakoma, bet Snieckų teisinanti teorija tebėra gajai. Esą Snieckus itin sudėtingomis sąlygomis daug gero padarė. Jis turėjo daugelį Stalino įsakymų vykdyti, bet

kiek galėjęs padėjo atskiriems žmonėms ir mėgino kiek riboti Maskvos savavaliavimą. Žmogus sudėtinga būtybė. Jame normaliai grumiasi gėrio ir blogio pradai. Pilkos, o ne juodos ar baltos spalvos geriausiai tinka jo vaizdavimui. Jis sunkiau įvertinti žmogų, kuris eina atsakingas valstybines pareigas, nes dažnai jis verčiamas daryti sprendimus, kurių kiti gali išvengti ir dėl kurių kiti žmonės gali nukentėti. Tačiau reikia nuoseklumo. Jeigu tvirtinama, kad Snieckus nekaltas dėl pokario metų teroro, nes jis turėjo vykdyti Maskvos nurodymus, tai juo labiau reikėtų išiešioti didžiąją daugumą vokiečių okupacijos metų pareigūnų, kurie netgi priešinosi Berlyno ir vietos nacių diktatui. Jeigu Stalinui ir Maskvai priskiriama kone visa atsakomybė už nusikaltimus, tai sunku Snieckui ir kompartijai skirti laurus dėl teigiamų poslinkių. Ir čia reikėtų ieškoti Maskvos rankos.

Istorikams dar ilgai užtruks, kol jie galės įvertinti Sniečkaus vaidmenį, nustatyti, už kokius veiksmus jam priskirtina atsakomybė, kuriais atvejais jis turėjo didesnę veikimo galią ir kaip ją panaudojo. Reikės ištirti daug atskirų epizodų, atsijoti tikrovę nuo mitų. Sausio 10 dieną *Vals tiečių laikraštis* išspausdino pluoštą atsiminimų apie Snieckų. Šakių rajono Lenino kolūkio pirmininkas Kostas Glikas rašo, jog Snieckus pasakojo, kaip vieną naktį 1949 metais saugumo ministro pavaduotojas Sinicinas paskambino jam iš Maskvos, pranešdamas, kad Vilniuje parengti ešalonai naujiems išvežimams. Esą Snieckus paskambinęs Stalinui, kuris tarė: Tu šeimininkas, daryk kaip žinai. Šį kartą buvo išgelbėta tūkstančiai žmonių, rašo Glikas. Toks yra pasakojimas, bet ar jis nušviečia tikrąją padėtį? Juk pats Snieckus Glikui papasakojo šį incidentą, o koks žmogus nesididžiuiotų savo žmoniškumu? Svarbu būtų žinoti, kokių laikų Snieckus pranešė apie savo žygį. Ar kai jau buvo atsisakyta legendų apie Staliną ir visi skubėjo atsiriboti nuo jo nusikaltimų, ar kai tironas dar buvo gyvas? Glikas nenurodo konkrečios datos, kada šie žmonės buvo išgelbėti. Neaišku,

Dvasinis žmogaus siluetas šių dienų literatūroje

VACYS KAVALIŪNAS

Dainuoti — tai būti...
Rainer Maria Rilke
(Sonette an Orpheus)

Visa yra viena. Ir visa — dangus ir žemė, rytas ir vakaras, šviesa ir tamsa, mintis ir žodis — susisiečia. Nėra nei dangų siekiančių užvarų, skiriančių istoriją nuo literatūros, kuri, Roger Garaudy žodžiais, yra žmogaus buvimo forma pasaulyje: „une forme de la présence de l'homme au monde". Ir žmogus — ir literatūros, ir istorijos personažas — eina banguodamas erdvės ir laiko plotais, susitikdamas su išorine aplinka — gimtosios žemės peizažu ir atsiskleidždamas savo sielos virpesiais ir gėlmėmis. Ar jis banguojančiuose ir nuolat kintančiuose savo žemės keliuose ir jo kryžkelėse keičiasi ir dvasinė savo konstrukcija, psichologijos nenustatyta. Tačiau estetinės-grožinės realybės plotmėje, literatūroje, jo veido siluetas atsiskleidžia skirtingai — įgyja giliai įsirežusius gyvenamojo laikotarpio dvasinius ženklus.

R.-M. Albers savo knygoje *Le bilan littéraire du xx-e siècle* (Dvidešimtojo šimtmečio literatūros balansas) teigia, kad mūsų dienų literatūroje išskyla patys gilieji — egzistencialiniai žmogaus gyvenimo momentai: laisvės, atsakingumo, gyvenimo prasmės, metafizinės vienvės, mirties ir amžinybės ar amžinos nebūties bedugnės tam, kuris savo dvasia tėra susijęs tik su medžiaginiu pasauliu, kuriame visa čia prasideda, ir visa čia ir baigiasi. Ir šie egzistencialiniai žmogaus gyvenimo klausimai, labai dažnai nerandantieji atsakymo, giliu rūpesčiu yra įsirežę į šių dienų literatūros ir visų jos žanrų — romano, lyrikos ir dramos — personažo veidą. Jie įsirežia subjektyvioje ir objektyvioje plotmėje. Subjektyvioje, pareinančioje nuo žmogaus situacijos pasaulyje egzistencinė, likimine prasme. Nuo jo *Dasein*, vokiečių filosofo Heideggerio terminu, vartojamu ir egzistencialistinės psichologijos, ir savo

prasme liečiančiu ne tik tiktai vieną kurį nors žmogaus psichinį momentą, pvz., Freud'o ego ar Jung'o anima, bet visą jo egzistenciją pačia giliaja prasme.

O ši žmogaus situacija pasaulyje egzistencinė prasme, Jacques Maritain *La Philosophie morale* (Moralinė filosofija) teigimu, nėra laiminga. Čia nemirtinga žmogaus siela, sako jis, yra substanciskai sujungta su kūnu ir palikta gamtos pasaulyje, kur visa baigiasi mirtimi. Ir šia — tarsi Goethes Fausto dviejų sielų vienoje krūtineje — drama yra paženklinatas visas žmogaus žemės kelias, vingiuojantis šviesos ir tamsos bangose. Šią žmogaus gyvenimo kelio dramą pagilina ir objektyvus istorinis momentas, su kuriuo intymiai susijęs ir literatūrinis personažas, nors jis kitokios prigimties, ir ontologine prasme skiriasi nuo istorinio personažo — jis yra kitos kategorijos.

O mūsų istorinis laikotarpis, kuris savo dvasia yra susiliejęs su literatūrinio personažo kelio žingsniais ir kuris giliu rūpesčiu atsispindi jo veide, nėra nei šviesus, nei optimistiškai nuiteikiantis. Tai gūdžių dvasinių sutemų laikotarpis, kuris atsiskleidžia ir kai kurių istorikų ir filosofų — Spengler, Toynbee, Maritain — istoriosofiniuose veikaluose ir jų pasaulio vizijoje. Ir visi jie — Spengler savo *Der Untergang des Abendlandes* (Vakarų pasaulio saulėlydis), Toynbee *A Study of History* (Istorijos studija) ir Maritain *Le Crépuscule de la Civilisation* (Civilizacijos sutemos), atskleidami šių dienų pasaulio veidą ir sielą ir pabrėždami disharmoniją tarp dvasinės kultūros ir civilizacijos, akcentuoja ir metafizinį istorinio žmogaus kelio principą.

Maritainas nurodo ir konkretius mūsų gyvenamojo laikotarpio momentus, aptemdžiusius žydą dangaus skliautą ir židinių žmogaus žemės kelius. O tai — antikrikščioniškas ir egzistencialistinis susijęs su ateizmu

Salvador Dali

Šv. Jono nuo Kryžiaus Kristus, 1951
Alieus ant drobės, 205 x 116
Glasgow meno galerija, Skotija

komunizmas ir rasizmas, kuris taip pat egzistenciališkai susijęs su demonišku pseudoteizmu, „pseudoteizme démoniaque". Tačiau Maritaino pasaulio vizija nėra pesimistiška. Kaip gamtoje, taip ir istorijoje, sako jis, po vakaro sutemų ir po nakties pasirodo ir pirmieji rytmečio pragiedruliai. Ir žmogus pagaliau atras kelią į Dievą, ir meilę ir šventumas

transfigūruos jo situaciją, vergs jį paversdama Dievo vaikais. Nėra pesimistiška ir Toynbee istorinė žmogaus kelio vizija, kurioje galų gale atsiskleidžia Dievo karalystė. Ir žmogus — tai teigia jis savo *Istorijos studijoje*, kalbėdamas apie schizmą sieloje — trokšta būti harmonijoje su žmonija, su visata ir su Dievu, ir peržengia žemės kelio ribas.

Tamsioje vienvės bedugnėje nerimsta ir šių dienų literatūros personažas. O žmogus vienas tada, Kierkegaard teigimu, kai jis atsiskiria nuo Dievo. Tokį žmogų sutinkame François Mauriac romanuose: *Le Noeud de vipères* (Gyvačių lizdas), *Les Anges noirs*, (Juodi angelai) *Thérèse Desqueyroux*, *La Fin de la nuit* (Nakties pabaiga)... Ir visų tokių personažų kelias, kad ir atsiskleidžia skirtingose situacijose, panašus. Jie savo nusikaltimais ir nuodėmėmis atsiskiria ir nutolsta nuo Dievo. O atsidūrę metafizinėje vienvėje, kencia ir ieško kelio į šviesą. Ji, tą kelią į šviesą, ir dvasinę ramybę, jie pagaliau ir atranda. Tikrai Teresė Desqueyroux, kurią sutinkame dviejuose pastaruosiuose minėtuose romanuose, to kelio neranda. Ir Mauriac troškimas — „Norėčiau, Terese, kad skausmas tave sugrąžintų prie Dievo", neišsipildo.

Panašus kelias, vingiuojantis tarp žemės ir dangaus, yra ir O. V. Milašiaus misterijos *Miguel Mañara* personažo, grimztančio į juodas nuodėmės gelmes, kenčiančio ir pagaliau pakylančio į šviesias aukštumas ir nusizeminus grįžtančio prie Dievo. Don Miguel Mañaros prototipas — istorinis Vincentelo de Leca, gyvenęs 17 šimtmečiuose, kurio kriptojė įrašyta: „Čia ilsisi kaulai ir pelenai blogiausio bet kada gyvenusio pasaulyje žmogaus. Melskis už jį". Toks ir Milašiaus misterijos personažas. Ir jam, dideliu nusidėjėliui, jo paties žodžiais, pilnais nusizeminimo ir gaileščio, tikrai begalinis Dievo gailestingumas tegali visa tai atleisti. Kelių, vedančių į metafizines tolimas ir prie Dievo, ieško ir Milašiaus misterijos *Mephiboseth* tuo pat vardu personažas. Jis palieka karaliaus Dovydo rūmus ir, pasiilgęs vienvės tylos, išvyksta į dykumą. Dykuma, kurios vienvės tylos — *le silence de la solitude* ilgėjosi Mefibosetas, nėra metafizinės tūstumos erdvė. Tai vieta dvasinio susitelkimo, kurio trokšta žmogus ir kurio ieško

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

- Antanas Snieckus — išdavikas ar didvyris? • Žmogus mūsų laikų literatūroje • Salvador Dali • Lietuvos dramaturgija • Lidijos Šimkutės eilėraščiai • Musulmonų kova prieš „Šėtoniškąsias eiles"
- Trys artėjantys koncertai • Nuomonės ir pastabos

lapkričio mėnesio plenumo Snieckus kaltino Paleckį už tai, kad jis ne kartą nedemaskavo buržuazinių nacionalistų kėslų aukštosiame mokyklose, gynė tariamai nuskriaustuosius, trėmimų metu visą savo dėmesį sutelkė, kad nuo ištėrimo apsaugotų kai kuriuos asmenis, ir santūriai laikėsi dėl pačių trėmimų. 1952 metų rugsėjo plenumo Snieckus vėl puolė Paleckį, šį kartą dėl neteisingų pozicijų literatūros ir kultūros paveldėjimo klausimais, dėl to, kad taikstėsi su neteisingais pasiakymais prieš kolektyvizaciją. Snieckus dar kaltino Paleckį naujojo himno kūrimo vilkinimu, esą jis stengėsi išlaikyti senąjį himną ar bent jo dvasią. Taigi, jei Snieckus kartais gynė Paleckį, tai kitais atvejais jį negailestingai puolė. Gal prieštara dėl neteisingų literatūrai pažiūrų nesukėlė Paleckui didelių pavojų, bet dėl išpuolių, kad jis nedemaskavo buržuazinių nacionalistų, gynė liaudies priešų grupę, netinkamai vertino trėmimus, Paleckis galėjo smarkiai nukentėti.

K. G.

Salvador Dali (1904-1989)

EDITA NAZARAITĖ

Sausio 23 dieną Ispanijoje po ilgą ir sunkios ligos mirė vienas iškiliausių šio amžiaus menininkų Salvador Dali. Žymiausias siurrealistinio meno kūrėjas išgyveno 84 metus.

Siurrealistinė Salvador Dali kūryba nesiribojo vien daile. Jis iliustravo Šventąjį raštą, kūrė scenografiją, projektavo baldus ir juvelyrinius dirbinius, parašė knygas *Slaptasis Salvador Dali gyvenimas* ir *Užslėpti veidai*. Gimtajame mieste Figueras 84-erių metų dailininkas įkūrė Gala-Dali meno fondaciją, kuriai paskyrė 621 kūrinių.

Dali susižavėjo tapyba labai anksti, būdamas devynerių metų. Dailės mokslus baigė Madride, vėliau išvyko į Paryžių, kur aktyviai įsijungė į siurrealistų judėjimą. Prancūzų rašytojas André Breton rašė, jog visu savo spindesiu siurrealizmas įsikūnijo Dali asmenyje. Tačiau netrukus Dali buvo pašalintas iš siurrealistų judėjimo. Kai kam atrodė, kad jis buvo profašistinių pažiūrų, nors pats Dali mėgo tvirtinti, jog jis — monarchistas.

Iki siurrealistinio periodo Dali tapybos stilius keitėsi nuo realistinio iki kubistinio bei neoklasikinio. Bet greitai Dali išvystė išskirtinai savitą stilių. Būdamas geriausias šio laikotarpio piešėjas, jis sugebėjo sukurti beveik trijų matavimų tapybą su nepaprastu perspektyvos ir erdvės pajautimu. Nepriekaištingas amato įvaldymas leido dailininkui savo fantastinius regėjimus pateikti kaip nenuginčijamą tikrovę. Dali suvokė jį supantį pasaulį kaip iracionalų,

Salvador Dali

žiaurų, nesuvaldomą. Dailininką ypač paveikė Freudų doktrina, ji stačiai apsedo mirties ir erotikos idėjos, kurias jis meistriškai variavo savo gausioje kūryboje.

Išpūdingi Dali kūriniai visuo met vertinami labai prieštaringai. Juos kaltina natūralistiniu

neskoningumu, nepadorumu, iškrypėliška ir beširdė pasaulėžiūra, ekshibicionizmu. Tačiau didis menas visada sulaukia

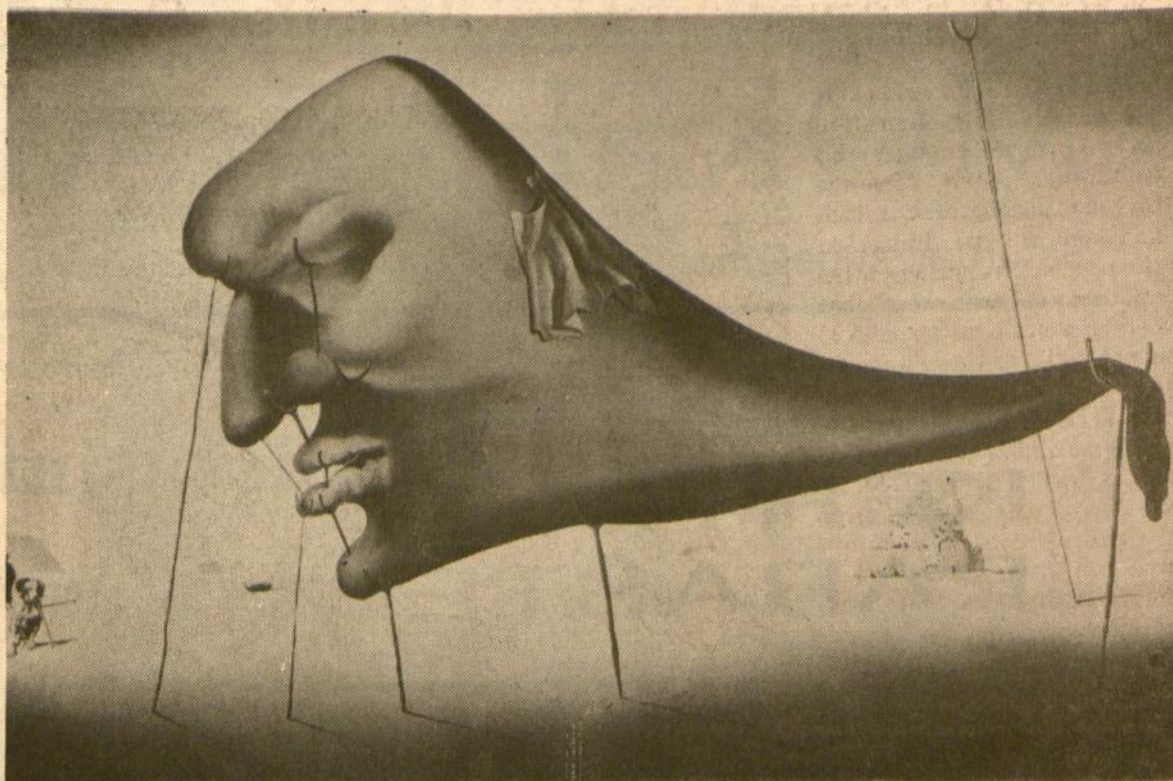
aštrios reakcijos. Bet nei vienam kritikui nepavyko nuneigti paslaptingos Salvador Dali tapybų vizijų traukos, jų išpūdingumo,

na ir, žinoma, nepavyko paveikti. Dali kūrybos gerbėjų ir ypač pirkėjų nuomonės. Po Picasso mirties Salvador Dali kūriniai tapo labiausiai perkami pasaulyje.

Tačiau ne tik Salvador Dali kūryba buvo šokiruojanti, bet ir visas jo gyvenimo būdas. Dailininkas ypač mėgo reklamą, nuolat pridurdamas, kad ir reklama jį mėgstanti. Vadino save genium ir, galimas dalykas, buvo teisus. Nešiojo šauniai užriestus, išvaškuotus ūsus, kuriais, anot jo paties, jautęs kosmines vibracijas. Duodamas interviu, apsi-vilkdavo rūbus išvirkščia puse. Įstikima jo gyvenimo palydovė ir neabejotina įkvėpėja buvo rusų kilmės Gala Diacharova, su kuria dailininkas išgyveno 50 metų. Vaikų juodu neturėjo, nes Dali teigė, kad genijų vaikai paprastai būna tik apgailėtinos vidutinybės.

Nenurimstantis siurrealistas Salvadoras Dali netgi po savo mirties panūdo būti ekstravagantišku. Amerikiečių meno kolekcionierius Reynolds Morse prasi-tarė, jog Dali paliko 150 paslėptų drobių, kurios bus eksponuojamos po jo mirties. Morse tvirtina, kad meno kritikai bus dar kartą nustebinti, nes paskutiniai tapybos darbai atlikti visiškai nauju stiliumi. Šie kūriniai atspindi giliausius Dali išgyvenimus, stebint mylimos Galos mirtį, pasižymi žiaurumu. Tačiau yra spėjama, kad tuos kūrinius galėjo nutapyti kas nors kitas, o Dali tik pasirašė. Paskutiniaisiais dailininko gyvenimo metais jį kamavo Parkinsono liga, jam drebojo rankos.

Nepaisant ekstravagantiškos dailininko prigimties, prieštaringo jo kūrybos vertinimo, Salvador Dali lieka spalvingiausia šių laikų figūra meno pasaulyje.

Salvador Dali

Miegas, 1937
Aliejus ant drobės, 50 x 77

Dvasinis žmogaus siluetas šių dienų literatūroje

(Atkelta iš 1 psl.)

davo ketvirtojo amžiaus atsikyreliai, kad, Thomas Merton knygos *The Wisdom of the Desert* (Dykumos išmintis) žodžiais, išgirstų *verbum salutis* — išganymo žodį.

Vienatvės melodija aidai ir iš Milašiaus, ir iš Rilke, ir iš daugelio kitų gilios minties poetų žodžio. O poezija, Maritain *La Situation de la Poésie* (Poezijos situacija) teigimu, gimsta poeto sielai susitikus su tikrove. Joje, kaip sako *Filosofia dello Spirito* autorius Benedetto Croce, yra ir transcendentinis principas. Tačiau ir poezijoje, kaip ir prozos kūrinių personažo keliuose, pasigirsta ir gyvenamojo istorinio momento — jo minties ir dvasios aidai, kurie žmogaus žingsnius sudramatina, o egzistencinį rūpestį dar pagilina. Dramatiški žmogaus kelio žingsnių aidai, pereidami mistinę, metafizinę, religinę, unianimistinę plotmę, atsiskleidžia ir daugelio šių dienų prancūzų poetų — Jean Cayrol, Pierre Emmanuel, Claude Vigée, Luc Estang ir kitų žodyje, susijusiame ir su gūdžia

mūsų šimtmečio pasaulio vizija. Jame, sako J. Rousselot savo knygoje *Les Nouveaux Poètes Français*, atsispindi metafizinis nerimas, kuriame nugrimzdęs visas pasaulis. Ir tai liudija, kad poezija yra susijusi su epocha.

Giliu egzistenciniu rūpesčiu ir metafiziniu ilgiesiu paženklintas ir mūsų poezijos pasaulio žmogaus kelias. Ir šis jo ilgesys čia nestoja. Jis, vingiuodamas tarp žemės ir dangaus, tarp šviesos ir tamsos, nudunda ir nuaidi į transcendentines tolumas. Kyla jis ir atsiskleidžia susimąsciusios pakelės ramunėlės ir smilgų šlamesio melodijomis iš Jurgio Baltrušaičio poezijos, pasigirsta ir Balio Sruogos „Milžino paunksmės“ Jogailos žingsniuose ir tėviške, kurie pereina kelionės pas „Tėvą aukščiausiajį“ plotmėn. Labai ryškus jis ir Vinco Mykoliaičio-Putino žmogaus kelyje, apokaliptiškai apraudojusio gyvuosius ir šaukusio mirusius „Vivos plango, mortuos voco“ — ir pagaliau pasukusio į amžino grožio plotus.

Toks pat žmogus, netelpantis žemės kelio ribose, yra ir veslesni

mūsų poetų — Brazdžionio, Mačernio, Jasmanto, Bradūno, Šlaito ir kai kurių kitų — žodyje, savo šviesa susisiekiame su anapusėmis tolumomis. Egzistencinis rūpestis ir metafizinis ilgesys aidai žingsniuose per pasaulį keliaujančio Brazdžionio žmogaus, raudančio prie kryžkelės ir ištiestų kryžiaus rankų pervedamo per nebūties bedugnę. Kyla jis ir iš daiktų gelmių Jasmanto žmogaus kelyje, kurio simbolinis pradas susilieja su jo reikšmės tolumomis. Anapusės tolumos ir nepraeinantieji prisiminimai, primenantys kiek O. V. Milašiaus poezijos sielą, nuoširdžiomis melodijomis atsiskleidžia ir Mačernio vizijose. Nesustoja žmogaus kelias čia ir Bradūno poezijoje. Jis susijungia su žeme, kurioje tebegyvi žingsnių aidai tų, kurie ja vaikščioja. Elegiškomis praėjimo melodijomis aidai jis Šlaito poezijos pasaulyje.

Toks žmogaus kelias. Kelias, vingiuojantis tarp žemės ir dangaus, tarp šviesos ir tamsos. Ir toks yra ir dvasinis jo veido siluetas, paženklintas giliu egzistenciniu rūpesčiu, pareinančiu nuo jo situacijos pasaulį. Pasaulį, ypač šių dienų, kuriame, čekų rašytojo Milan Kundera

(Nukelta į 3 psl.)

Salvador Dali darbų muziejus Floridoje

ANTANAS VAIČIULAITIS

Šių metų sausio 23 dieną mirė ispanų dailininko Salvador Dali kūrinių turi šimtas su viršum muziejų įvairiuose pasaulio kraštuose. Tačiau daugiausia jų yra dviejuose tik jo darbams skirtuose muziejuose. Vienas jų yra Salvador Dali tėvišės miestelyje Figueras, Ispanijoje, netoliese nuo Prancūzijos sienos, o antras — Saint Petersburg, Floridoje, prie gražios įlankos, arti universiteto ir okeanografijos instituto.

Kad Salvador Dali muziejus įsikūrė Floridoje, yra nuopelnas pramonininko Reynolds Morse iš Clevelando. Pirmą kartą šio ispano darbų jis pamatė 1942 metais, ir jį patraukė fantastiniai Dali vaizdai ir lyg sapne regėti geologiniai peizažai. Netrukus jis įsigijo pirmą jo paveikslą, ir taip

užsimezgė ilga juodviejų bičiulystė. Laikui bėgant, Morse supirko daugybę Salvador Dali tapybos, grafikos, skulptūros ir piešinių, visa tai sukrovęs pas save Clevelande ir dairdamasis, kur Amerikoje įsteigti Salvador Dali muziejų. Pagaliau apsisito ties Saint Petersburgu, ir taip 1980 metų rudenį ten nuolatine vieta rado Morse rinkiniai.

Muziejus apima šio dailininko kūrybą nuo 1914 metų ligi paskesnių laikų: turi 93 stambesnius Salvador Dali aliejinės tapybos darbus, apie du šimtus akvarelių ir piešinių, maždaug tūkstantį grafikos, be to — skulptūros ir kitų jo meno dalykų. Vienu metu neįmanoma tiek kūrinių išstatyti, tad muziejus juos kaitalioja.

Paveikslai šiame muziejų atspindi tris Salvador Dali etapus. Pirmame nesunku pastebėti dar

kitų dailininkų braižą. Antras ir garsiausias yra siurrealistinis tarpsnis, kurio paveikslų ypač gausu Floridos muziejuje. Kai kurie iš jų yra siurrealizmo šedevrai, sakysim, „Pirmoji pavasario diena“: plyname lauke, gal pajūryje, sėdi ar stovi pavieniai žmonės, kurie tarp savęs, atrodo, neturi nieko bendro. Tolumoje įžvelgi ir smulkutes, Salvador Dali pamėgtas figūras — kažkur nueinas vyras su mažuliuku vaikeliu. Pradžioje tose klaidžiose perspektyvose ir mįslingame, kartais klaičiame fone su vienišomis uolomis jaučiama italo Chirico įtaka. Ilgainiui Dali siurrealizmas darės asmeniškėsnis, kai jis į savo meną įvedė tėviškes apylinkių peizažą. Tarpais ne tik jo paveikslai, bet ir pavadinimai yra siurrealistiški. Vienas jų turi tokį vardą: „Aš pats dešimties metų

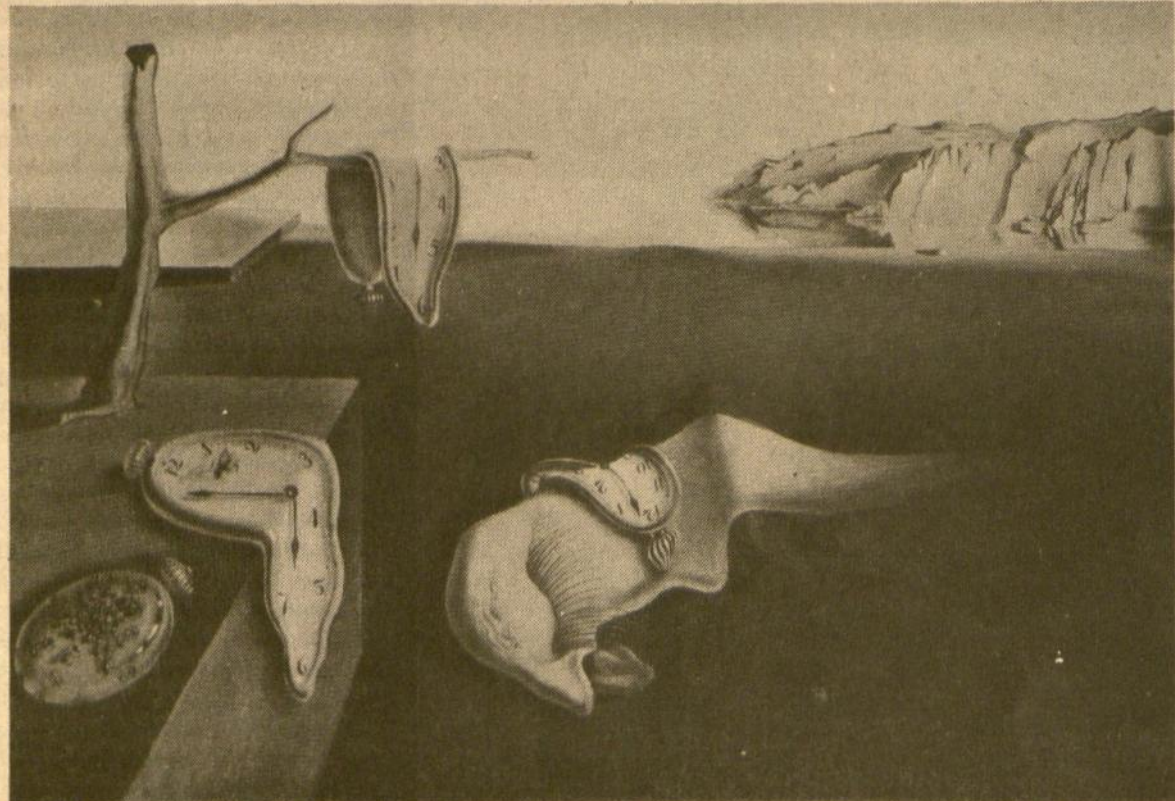
amžiaus, kai buvau Žiogas Vaidas“. Mat Salvador Dali kažkodėl bijojo žiugų. Katalonijos gamta atsispindi ir jo miniatiūrinė tapyboje: visur ten aptiksi gimtųjų vietų pėdsakus. Tokius paveikslus jis tapė nuo 1932 ligi 1945 metų, ir jie sudarė tildą į klasikinį jo etapą, trukusį ligi senatvės.

Salvador Dali apie klasikinį stilių susimąstė 1941 metais. Būdamas atominio amžiaus ūnus, jis siurrealistinius regėjimus surišo su naujais, šių laikų simboliais ir ženklais, už savo atominę mistiką susilaukęs dar aštresnės kritikos negu anksčiau. Dailininkas buvo susirūpinęs didėjančia praraja tarp dabarties meno ir mokslo, ir savo religinio turinio drobėse jis davė suprasti, kad mokslas anaipol ne griaua tikėjimą, o jį sutvirtina. Ilmetus atsimetęs nuo Bažnyčios, po karo grįžo į ją, tapė religinius paveikslus ir buvo audiencijoje priimtas popiežiaus Pijaus XII.

Saint Petersburgo muziejuje iš Salvador Dali klasikinio tarpsnio akį patraukia trys didžiuliai darbai. Pirmas jų, sukurtas 1959 metais, pavadintas „Kristupas Kolumbas atranda Ameriką“. Paveiksle matome Kolumbą, iš laivo brendantį į krantą su aukštai iškelta vėliava, o joje Dievo Motina Marija, kuriai Dali suteikė savo žmonos rusės Galos bruožus. Aplinkui — ištisa giria vėliavų, kryžių ir simbolių bei ženklų. Pro visą tą gausybę galima įžiūrėti nukryžiuotą Kristų, regimą iš viršaus. Vienas toksai Nukryžiuotojo paveikslas yra Glasgow meno muziejuje Skotijoje. Panašiam Išganytojo pavaizdavimui Salvador Dali mintį paėmė iš švento Jono nuo Kryžiaus raštų.*

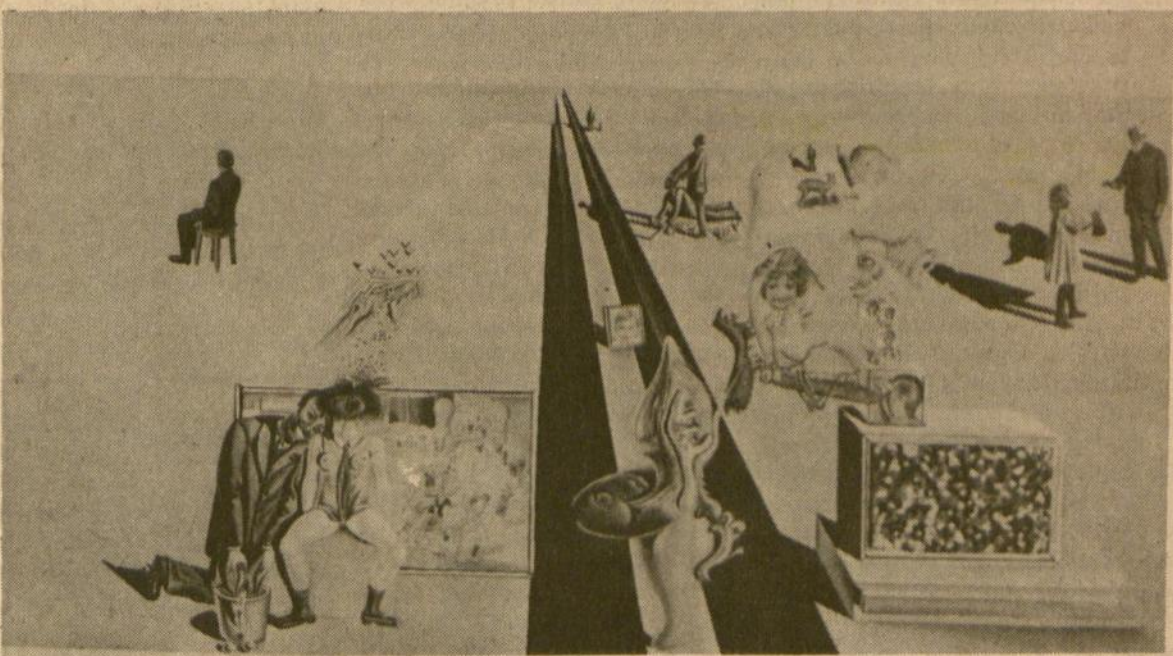
Antra didžiulė drobė pavadinta „Ekumeninė santaryba“. Tarp

* Žiūr. Salvador Dali paveikslo reprodukciją šio *Draugo* kultūrinio priedo pirmajame puslapyje.

Salvador Dali
Modernaus meno muziejus, New Yorkas

Atminties pastovumas
Aliejus ant drobės, 24,1 x 33

Salvador Dali

Pirmoji pavasario diena, 1929
Aliejus ir kolažas ant lentos, 49,5 x 64

kitų dalykų Salvador Dali jon įterpė ir popiežiaus Jono XXIII vainikavimą. Šį paveikslą dailininkas tapė apie trejetą metų.

Trečio kūrinio vardas — „To-readoras“. Čia Dali pasigauna naujų psichologinių išvėlgimų ir savo pamėgtos priemonės — su dvigubiniu: kai ta pati figūra turi dvi perspektyvas, lyg būtų dvilypė, — priklauso, iš kurio kampo tu į ją žiūri. Vienas toks dvilypės perspektyvos jo darbas, didžiulis paveikslas, kabo Figueras muziejuje, toje salėje, kur sausio 25 dieną buvo palaidotas Salvador Dali. Iš arti tame paveiksle tu matai dailininko žmoną Galą, o iš toli Abraham Lincoln. Kūrinio vardas — „Lin-

colnas Dali vizijoje“. Laidotuvių apeigose dalyvavo ir Saint Petersburgo muziejaus įkūrėjas Morse.

Ne vienam to muziejaus lankytoji gal bus neaiškių vietų Salvador Dali kūriniuose, ir nėra ko stebėtis: pats dailininkas kartą prisipažino, kad ir jam pačiam ne viskas aišku jo paveiksluose. Šiaip ar taip, siurrealizmo mokykla darė įtakos, kurios atgarsių nesunku įžvelgti ir lietuvių literatūroje bei mene. Ilgai nesidairant, siurrealistinio dvelksmo ar net metodo būtų galima rasti Henriko Radausko, Alfonso Nykos-Niliūno, Antano Škėmos, Vytauto Bložės ir kitų knygų puslapiuose. Žinoma, kils

klausimas, ar jie tyčia mokėsi iš šios srovės. Aš pats nemanyčiau, kad taip. Bet tai galėjo jiems ateiti, jei taip galima išsireikšti, tiesiog iš oro, kadangi siurrealizmas buvo gerokai persmelkęs meninę atmosferą, kurią, nori nenori, rašytojui ar dailininkui tenka kvėpuoti. Tarp tų žmonių, kuriais savo laiku žavėjosi poetas Sigitas Geda, — Marijos Gimbutienės, Heideggerio, Milašiaus, švento Jono nuo Kryžiaus, Plotino ir kitų, — yra jo suminėtas ir Salvador Dali. Del pilnumo pažymėjime, kad Marija Gimbutienė darė įtakos Lietuvoje savo „lietuvių mitologijos tyrinėjimais“ (žr. *Metmenys*, Nr. 55, p. 84).

Aldona Stempužienė ir Jennifer Cochran „Margučio“ koncerte

Clevelando lietuviai pirmą kartą išgirdo solistę Jennifer Cochran-Luiza 1988 metų Verbių sekmadienį Dievo Motinos bažnyčioje surengtame religiniame koncerte, jai drauge su soliste Aldona Stempužiene atliekant duetus iš Pergolesi „Stabat Mater“. Praėjusių metų spalio 23 dieną abi solistės Clevelande atliko plačios apimties koncertą, kuris susilaukė plataus dėmesio ir teigiamo atgarsio. Po koncerto muzikos kritikas Vytautas Matulionis *Dirvoje* rašė: „Šis koncertas buvo gražus dviejų muzikinių kartų bendradarbiavimas. Jennifer Cochran-Luiza Clevelando lietuvių visuomenei yra brangintinas radinys. Tikėkime, kad šis talentingų žmonių bendravimas tęsis ir toliau“.

Solistė Aldona Stempužienė, viena iškiliausių ir našiausių išeivijos lietuvių dainininkių, yra gerai pažįstama koncertų lankytojams. Netrukus ji dalyvaus Lietuvių operos antrajame Verdi operos „Trubadūrai“ pastatyme Chicagoje. Aldona Stempužienė yra įdainavusi keturias ilgo grojimo plokšteles.

Solistė Jennifer Cochran-Luiza yra trečios kartos lietuvaite. Jos mama Julianna Luizaitė, baigus dainavimo mokslus, tapo soliste, o seneliai Alvinas ir Petras Luizai ir proseneliai Julija ir Petras Salasevičiai buvo dideli dainos mėgėjai.

Jennifer Cochran-Luiza Clevelando Muzikos institute studijavo fleitą, o paskui pasirinko balso studijas. Institutą baigė 1986

Aldona Stempužienė

metais, gaudama operos ir teatro specialybės magistro laipsnį. Dabar reiškiasi profesiniuose muzikiniuose pastatymuose. Dainavo Verdi „Falstaff“ operoje, Puccini „Gianni Schicci“, Vaughn Williams „Raiders to the Sea“, Wolf Ferrari „Secrets of Susanna“, Kurt Weil „Three-Penny opera“ ir kt.

Sekmadienį, kovo 12 d., 3 v. p.p.

„Margutis“ rengia Aldonos Stempužienės (mezosopranas) ir Jennifer Cochran-Luiza (lyrinis sopranas) koncertą Jaunimo centre, Chicagoje. Solistės atliks lietuvių kompozitorių ir pasaulinio repertuaro solo dainų ir duetu programą. Akompanuos ir solo kūrinius atliks pianistas Mark George iš Clevelando.

p. ptr.

Jennifer Cochran-Luiza

Estijos vyrų choro gastrolės Šiaurės Amerikoje

Estų, mūsų bendro likimo kaimynų, spaudoje jau senokai rašoma apie Jungtinėse Amerikos Valstybėse visą kovą mėnesį gastroluojantį iš Talino atvykusį RAM (Riiklik Akadeemiline Meeskoor) Valstybinį akademinių vyrų chorą, kuris žinoma, nuomone, yra pasaulio geriausias choras. Taip manė ne tik estai, bet ir daugelis užsienio dainavimų bei muzikos ekspertų. Profesorius Gustav Ernesaks 1944 metais įsteigtas choras savo repertuare turi daugiau kaip 1,200 kūrinių. Repetuojama kasdien 6-8 valandas, šešias dienas savaitę, vienuolika mėnesių per metus. Kiekvienais metais choras turi daugiau kaip šimtą koncertų. Koncertuojama ne tik tėvynėje Estijoje, bet ir svetur. Choras yra koncertavęs įvairiose Sovietų Sąjungos miestuose, o taip pat Suomijoje, Vakarų Vokietijoje, Švedijoje, Italijoje ir Čekoslovakijoje. Visur choras susilaukė labai gerų įvertinimų.

Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras jau seniai svajėjo atvykti į Šiaurės Ameriką. Ankstyvesnieji mėginimai, deja, baigėsi nepasisekimais. 1976 metais domisi Kazimiero Viktoro Banaičio, nuo kurio mirties neseniai teko susipažinti su amerikiečiu John W. Williams, kuris yra Indianapoliso Simfoninio choro dirigentas. Kitais metais John W. Williams buvo pakviestas atvykti į Taliną dalyvauti Estijos Dainų šventėje. Čia turėjo progos išgirsti vyrų choro dainavimą ir artimiausiu metu susipažinti su estų tauta. Amerikietis, galima sakyti, estus išimylėjo. John W. Williams yra ne kartą pasakęs, jog jis nesąs estas, tačiau didžiutįsi juo būdamas. Jis 1978 metais įsteigė International Concert Agency ir pradėjo rūpintis estų pakvietimu. Nuo tada jis keletą kartų lankėsi Estijoje ir dėjo didelės pastangos vyrų choro kelionę į Šiaurės Ameriką suorganizuoti.

Šių metų kovo mėnesį Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras lankosi JAV ir Kanadoje. Pirmasis koncertas bus kovo 6 dieną Cincinnati, Ohio. Kovo 7 dieną choras koncertuos Columbus, Ohio. Kovo 8 dieną Indianapolis, Indiana. Kovo 10 dieną atliks uždara koncertą Louisville, Kentucky, rengiamame JAV Choro dirigentų suvažiavime. O kovo 12 dieną choras koncertuos Chicagoje, Orchestra Hall, miesto centre. Kovo 14 dieną koncertas

bus Moorhead, Minnesota. Kovo 15 dieną vyrų choras keliaus koncertuoti Toronte, Kanadoje. Paskui choras grįš į JAV. Kovo 19 dieną numatytas koncertas Kennedy Center, Washington, D.C. Kovo 21 dieną Baltimore, Maryland. Kovo 24 dieną Carnegie Hall, New York. Beje, kovo 22 dieną gali būti suruoštas koncertas Philadelphiaje.

Amerikiečio muziko John W. Williams įsteigta International Concert Agency yra pelno nesiekianti organizacija. Estijos Valstybinio akademinių vyrų choro gastrolių išlaidų padengimui įvairiais būdais telkiamos lėšos. Koncertinės kelionės suorganizavimas pareikalauja daugiau kaip 150,000 dolerių išlaidų. Į šią sumą neįskaitomos kelionės išlaidos. Pagrindinė darbo našta teko amerikiečiui John W. Williams. Jam talkininkauja estų organizacijos ir pavieniai asmenys.

Valstybinis Estijos akademinių vyrų choras, lankydamasis Šiaurės Amerikoje, atliks klasikinius, o taip pat ir estų kompozitorių kūrinius. Choro repertuare: Schoenberg, Stravinsky, Orff, Poulenc, Barber, Mozart, Haydn, Liszt, Sibelius, Palestrina, Brahms, Wagner, Shostakovich ir estų Turnpu, Magi, Vettik, Torneis bei kitų kompozitorių kūriniai. Dėl platesnių informacijų galima kreiptis į pagrindinį choro koncertų organizatorių John W.

Nuomonės ir pastabos

Kultūros taryba jau vykdo darbus

Vasario mėn. 18 d. *Draugo* kultūrinio priedo „Nuomonių ir pastabų“ skyriuje pasirodė ilgokas straipsnis apie naująją JAV LB Kultūros tarybą. Antano Juodvalkio komentarai taikomi Daliai Kučėnienei dėl jos vasario mėn. 4 d. *Draugo* kultūriniame priede straipsnio, pristatančio naujos JAV LB Kultūros tarybos narius. Į p. Juodvalkio komentarus pati Kultūros taryba galės atsakyti. Tačiau informacijos dėlei reikėtų paminėti kai kuriuos jau iki šiol nuveiktus naujosios JAV LB Kultūros tarybos darbus bei projektus.

Anais laikais JAV LB Visuomeninių reikalų taryba paruošdavo kasetes Vasario 16-osios dienos proga, išsiuntinėdamos lietuvių radijo valandėms, ir anglų kalba paruoštas kasetes pateikdavo angliškoms radijo valandėms, su kuriomis buvo užmegzti ryšiai. Šiemet JAV LB Kultūros taryba sutiko tai padaryti. 22 minučių kasetė anglų kalba ir 7 minučių lietuvių kalba — jų darbų vaisius. Programoje tekstas ir muzika. Kasetė anglų kalba ypač sklandžiai sudaro informacijos derinį, kuris sukasi apie kūrėjus, veikiančius Sąjūdyje. Kasetės žvelgia į Lietuvos įvykius, bet duoda ir istorinę perspektyvą. Kultūros taryba jau yra gavusi teigiamų komentarų iš radijo valandėlių vadovų. Norintys gauti kasetę gali kreiptis į JAV LB būstinę. Bus stengiamasi prašymus patenkinti. Švietimo taryba jau yra užsiimažavusi kasetes išsiuntinėti liuanistinių mokyklų vedėjams.

JAV LB Kultūros taryba jau tariasi su Muzikų sąjunga dėl 1990 metais rengiamos Dainų šventės. Jau planuojama pridurti ir kitų kultūrinių įvykių prie Dainų šventės. Pvz., Chicago mieste įvyks Tarptautinis teatro festivalis. Gal pasisėks ir vėl lietuviams matyti teatrą iš Lietuvos. Tai Kultūros tarybos pasitarinėjimas lietuvių išeivijos visuomenei ir JAV-bių kultūros teatro mėgėjams. 1989 metų vasarą galvojama suruošti chorvedžių studijų dienas Dainavoje. New York'e veikiantis Arts

Williams, P.O. Box 68731, Indianapolis, Indiana 46268. Tel. (317)873-5799.

Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras dainuoja aštuoniais balsais. Teigiama, kad choras prilygsta geram simfoniniam orkestrui. Kaimynai prašo talkos. Ateikime pasiklausyti.

P. Petrutis

Club Theatre su dideliu pasisekimu paruošė lietuvių poetų darbų pristatymą anglų kalba — „Lithuanian Poetry in Translation“. JAV LB Kultūros taryba svarsto to vieneto pasikvietimą į įvairias lietuvių kolonijas, pradedant, pvz., su Chicago.

Kultūrinių premijų šventė bus šių metų gegužės 20 dieną Chicagoje. Netrukus bus pranešti premijų laimėtojai dailės, teatro, mokslinio veikalo ir kitose srityse. Premijų laimėtojai — visi išėiviai lietuviai. Mokslinio veikalo jūry komisija (dr. Tomas Remeikis, dr. Dalia Katiliūtė-Boydston, dr. Bronius Vaskelis) turėjo peržiūrėti 17 įteiktų veikalo! Premijų įteikimo šventė ir premijų paskyrimas yra Kultūros tarybos žinioje.

Ryšiai su Lietuva, ryšiai su JAV-ėse gyvenančiais pabaltiečiais ir kitais amerikiečiais sudaro tik dalį Kultūros tarybos rūpesčių. Žinoma, kaip p. Juodvalkis minėjo, finansiniai rūpesčiai gali darbų įgyvendinimą apriboti. Tačiau JAV LB Krašto valdyba remia Kultūros tarybos užsimojimus; finansinė kontrolė Kultūros taryboje ir Krašto valdyboje yra pajėgiose rankose. Tiesa, dėl p. Juodvalkio paminėtų archyvų klausimo, reikėtų pažymėti, kad JAV LB Krašto valdybos posėdyje vasario mėn. 26 d. buvo aptartas Šokių ir Dainų švenčių rengimo komisijų archyvų sukaupimas ir pan.

Naujoji JAV LB Krašto valdyba, kaip ir Kultūros taryba, dirba įdomioje istorinėje kryžkelėje. Kiekvienas visuomenės narys turi savo nuomonių kaip darbus vykdyti, Krašto ir tarybų valdybos dirba pagal savo nuožūrą ir gerus norus, siekiant balansuotos veiklos — balanso tarp išeivijos ir Lietuvos pageidavimų ir poreikių, balanso tarp veiklos sukeltų išlaidų ir finansinės realybės.

Ramunė Kubiliūtė

• Ivar Ivask, estų poeto ir literatūros mokslininko, University of Oklahoma leidžiamo žurnalo *World Literature Today* redaktoriaus, naujas eilėraščių ciklas anglų kalba, pavadintas „Baltų elegijos“, buvo išspausdintas Estijos literatūriniame mėnraštyje *Looming* (Kūrimas), 1988 m. lapkričio mėn. numeryje. Į estų kalbą jį išvertė Ivasko jaunesnis kolega Paul-Erik Rummo. Pirmasis „Baltų elegijų“ vertimas buvo į lenkų kalbą, paruoštas Česlavo Milošo ir išspausdintas Paryžiuje leidžiamame žurnale *Kultura*. „Baltų elegijų“ vertimai į latvių ir lietuvių kalbas planuojami išleisti dar šiais metais.

Dalios Sakaitės recitalis New York'e

Pianistė Dalia Sakaitė šiuo metu ruošiasi recitaliui, kuris įvyks kovo 13 dieną, 7:30 v.v., New York'e, Bargemusic salėje. Bargemusic yra įsikūrusi istorinėje Fulton kelio prieplaukoje prie East River upės, šalia Brooklyno tilto. Pianistės recitalį rengia New York'o pabaltiečių teatrinis kolektyvas Arts Club Theatre.

Šio recitalio programoje Dalia Sakaitė skambins šiuos kūrinius: J. S. Bacho Prancūzišką siuitą Nr. 2 c-mol, BMV 813; Schuberto/Liszt'o Gretchen prie ratelio ir Ave Maria; Prokofievo Sonatą Nr. 4, op. 29; Schumanno Vaizdus iš vaikystės, op. 15; Stasio Šimkaus Scherzo; M. K. Ciurlionio Keturis preliudus, op. 7; Schulz-Evler Koncertines arabeskas Johann Strauss motyvais (Prie gražiojo, mėlynojo Dunojaus).

Jaunoji pianistė Dalia Marija Sakaitė gimė Clevelande. Muziką studijavo Vokietijoje, Hamburgo konservatorijoje, ir Cincinnati

konservatorijoje, kur įsigijo muzikos bakalauro laipsnį. New York'o Manhattan Muzikos mokykloje pasiekė magistro laipsnį. Buvo gerai įvertinta Bacho kūrinių konkurse Washington'e ir American Music Scholarship varžybose Cincinnati. Pastarąjį dešimtmetį Dalia Sakaitė yra koncertavusi įvairiuose JAV miestuose, į savo recitalių programas dažnai įjungdama lietuvių kompozitorių kūrinius. Būdamą muzikos programos vedėja New York'o (Long Island) Portledge muzikos mokyklos vaikų klasėse, Dalia Sakaitė taip pat turi savo privačią piano studiją, kurioje lavina gausų skaičių mokinių.

Rašydamas šiuose puslapiuose apie Dalios Sakaitės techniką ir jos muzikinį talentą (*Draugas*, 1986 m. gegužės mėn. 24 d.), pianistas dr. Saulius Cibas iškėlė menininkės techninius sugebėjimus ir kūrybišką kiekvieno atliekamo veikalo dvasios pajautimą: jos elegantišką frazavimą, tempo parinkimą, pagal kūrinių

pobūdį — skambinimo orumą ir architektūrinių detalių pabrėžimą arba greitį ir tikslumą, orkestrinę jėgą arba net, kur tinkama, išdykumo įvedimą. Pianistės patyrimas ir muzikinis jautrumas ypač atsispindi ir jos recitalių programos sudaryme — kūrinių prasmingai santykiaujama tarp savęs, naujai pradedamas tarsi kyla iš tos erdvės, kuri susidariusi po tik ką paskambinto. „Dalia Sakaitė“, užbaigia savo įvertinimą dr. Saulius Cibas, — tai pianistė, kuri savo siela ir techniniais sugebėjimais įrodo savo aukštą muzikinį lygį“.

• Klaipėdoje šiais metais ruošiamą mokslinę konferenciją, skirtą lietuvių išeivijos chorų veiklos istorijai. Rengėjai ypač domisi Kazimiero Viktoro Banaičio, nuo kurio mirties neseniai teko susipažinti su amerikiečiu John W. Williams, kuris yra Indianapoliso Simfoninio choro dirigentas. Kitais metais John W. Williams buvo pakviestas atvykti į Taliną dalyvauti Estijos Dainų šventėje. Čia turėjo progos išgirsti vyrų choro dainavimą ir artimiausiu metu susipažinti su estų tauta. Amerikietis, galima sakyti, estus išimylėjo. John W. Williams yra ne kartą pasakęs, jog jis nesąs estas, tačiau didžiutįsi juo būdamas. Jis 1978 metais įsteigė International Concert Agency ir pradėjo rūpintis estų pakvietimu. Nuo tada jis keletą kartų lankėsi Estijoje ir dėjo didelės pastangos vyrų choro kelionę į Šiaurės Ameriką suorganizuoti.

Šių metų kovo mėnesį Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras lankosi JAV ir Kanadoje. Pirmasis koncertas bus kovo 6 dieną Cincinnati, Ohio. Kovo 7 dieną choras koncertuos Columbus, Ohio. Kovo 8 dieną Indianapolis, Indiana. Kovo 10 dieną atliks uždara koncertą Louisville, Kentucky, rengiamame JAV Choro dirigentų suvažiavime. O kovo 12 dieną choras koncertuos Chicagoje, Orchestra Hall, miesto centre. Kovo 14 dieną koncertas

Pianistė Dalia Sakaitė (trečia iš kairės), lankydamosi Lietuvoje 1987 metais, atliko du pianino recitalus. Čia matyti Trakuose: (iš kairės) P. Jansonaitė, Lietuvos Filharmonijos direktorius Algimantas Budrys, Dalia Sakaitė ir latvis dirigentas A. Jansons iš JAV-bių, kuris tuo laiku buvo pakviestas diriguoti Lietuvos simfoninį orkestrą.

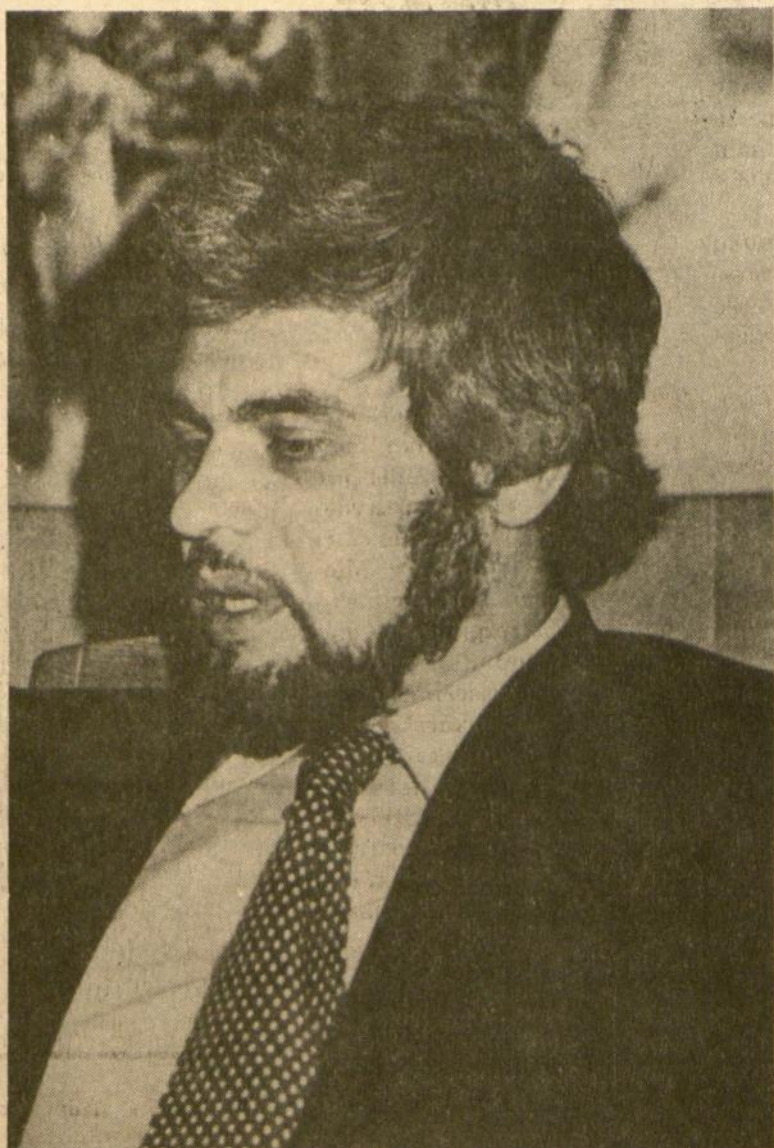
Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras (RAM)

Lietuvos dramaturgijos festivalio biuletenio „Atgaiva“ nauja medžiaga

Nuo 1988 m. gruodžio 10 iki 22 — dešimt dienų Šiauliuose vyko Lietuvių dramaturgijos festivalis. Jį organizavo naujas Šiaulių dramos teatro vyriausias režisierius Gytis Padegimas. Šį kartą ne tik buvo rodomi nauji visų Lietuvos teatrų pastatymai. Rytais vyko svarstymai, kuriuose dalyvavo teatro ir literatūros kritikai, filosofai, rašytojai, kultūrologai. Vakaraus įprastu laiku buvo vaidinami spektakliai, o po jų — Šiaulių Mažajame teatre skaitoma poezija.

Dar viena šio festivalio naujovė — buvo leidžiamas laikraščio formato biuletenis *Atgaiva*. Jo išėjo keturi numeriai. Vakarus kol kas pasiekė tik trečiasis, kuriame esama — Lietuvos sąlygomis — ir retesnės medžiagos, vadinamų baltųjų dėmių užpildymo. Sprendžiant iš šio numerio, biuleteniuose buvo dalijamasi pirmaisiais išpildymais apie festivalio spektaklius. Paminėsime kelis: režisieriaus Gytio Padegimo pastatytą Vidmantės Jasukaitytės „Žilviną“ (Šiaulių teatras), Valdo Kukulo ir Rimo Tumino teatrinį vaidinimą poeto Pauliaus Širvio gyvenimo motyvais iš pokario laikų „Čia nebus mirties“ (Valstybinis akademinis dramos teatras), Balio Sruogos „Baisioji naktis“ (Kauno Valstybinis dramos teatras).

Trečiajame biuletenio *Atgaiva* numeryje dramaturgas Kazys Saja, savo pjesės „Žemaičių piemu“ pastatymo proga, rašo apie Valančiaus pamokas, kurios dabar vėl gali praversti, Sajos žodžiais, šitame erškėčiuotame tautos kelyje šindien. Jaunas dramaturgas Gediminas Jankus su giliu kartėliu svarsto Lietuvos teatro ir tautinės dramaturgijos padėtį. Savo straipsnyje jis rašo: „Išties pasiklydo lietuviškas teatras, ilgus metus lankstęsis konjunktūrai, kultūros valdininkams, jubiliejinėms iškilimėms, ideologinėms kampanijoms...“ Gediminas Jankus toliau pažymi, kad tautinės savimonės stoka, neslepiamas tautinės kultūros niekinimas žlugdė lietuviško teatro idėją, vertė dramaturgus žaisti „aktualijomis“. Dabar vėjai pasikeitė. Kremliaus vėtrungės pasisuko. Nomenklatura žlunga, proginiai, sąjunginės

Jonas Jurašas

ministerijos aprobuoti veiklai nebeturį paklausos. Ką daryti eiliniam režisieriui, pratusiam į „Maskvos bokštus“ žvalgytis? Dabar reikia, sukančius dantis, sukli veidą į tautą... Gediminas Jankus įspėja saugotis pseudo-tautinių spektaklių, koketavimo tautine idėja... Šia idėja reikia gyventi — ir aktoriams, ir režisieriams. Autorius nori tikėti Lietuvos teatro atgimimu, su ta viltimi ir užbaigia savo jaunatviškai karštą straipsnį.

Trečiajame *Atgaivos* numeryje skelbiama ir viena kiek netikėta medžiaga, regis, nelengvai išvydusi dienos šviesą. Ji pavadinama „Išplėstas lapas. Kauno valstybinio dramos teatro istorija“. Kaip rašoma įžangoje, čia pateikiami archyviniai dokumentai, kurie byloja apie

Kauno dramos teatro vyriausiojo režisieriaus Jono Jurašo kūrybą ir jo likimą. Skelbiamos ištraukos iš šio teatro Meno tarybos protokolų (1967-1972), liudijančių apie Jono Jurašo spektaklių sumanymus, siekius ir kliūtis bei pasipriešinimą jo idėjoms. Keista (arba dėsninga), kad svarbiausieji protokolai, kurie akivaizdžiausiai bylotų apie cenzūros metodus, Meno tarybos narių apsidraudėliškumą, baime, kurie dokumentuotų spektaklių uždarymą — tie protokolai, pasirodo, dingę iš teatro archyvų (vargai su Kazio Sajos „Mamutų medžiokle“, Kultūros ministerijos įsakymas išbraukti spektaklį iš repertuaro; spektaklio „Bolševikai“ uždarymas; „Grasos namų“ peržiūra, reikalavimas visiškai pakeisti

spektaklio pabaigą; „Barboros Radvilaitės“ lemtinga peržiūra, kaltinimai nacionalizmu, religine mistika, per dideliu sudvasinimu ir kita). Dingęs iš Kauno teatro, Kultūros ministerijos ir *Literatūros ir meno* archyvų ir Jono Jurašo „Atviras laiškas“, už kurį jis buvo rytojaus dieną atleistas iš teatro meno vadovo pareigų. Laiško nuorašas — su keliom stambiom korektūros klaidom — pagaliau surastas pas privatų asmenį, matyt, nusirašiusį jįėjus per rankas. Dabar jis skelbiamas festivalio biuletenio *Atgaiva* trečiajame numeryje — pirmą kartą Lietuvos spaudoje po daugiau kaip 16 metų, kai jis buvo parašytas (1972 rugpjūčio 16) ir pasiųstas LTSR Kultūros ministerijai, Kauno dramos teatrui ir savitiraščiu *Literatūra ir menas*. Taip pat greta skelbiamas ir LTSR Kultūros ministro įsakymas Nr. 2-382 — atleisti iš einamųjų pareigų vyriausiąjį režisierių Joną Jurašą, „neužtikrinusį teatro idėjinio-meninio vadovavimo“.

Šią publikaciją parengė dabartinė Kauno dramos teatro literatūrinės dalies vedėja Vida Savičiūnaitė, parašiusi jautrią ir prasmingą įžangą. Joje autorė tarp kitko pažymi: „Suluošintas menininko J. Jurašo likimas — gėdos ženklas Lietuvos teatro istorijoje. Ar yra toks grimas, kuris panaikintų smurto randus mūsų tautos kultūros veide? Nedrįstu neigti, nes noriu tikėti. Nedrįstu teigti, nes jaučiu, kaip iki šiol mus veikia žmogiškumo išdavysčių genai. Todėl sakau — sunki ši kalba apie nubaustą brolį už jo nepaklusnumą ir už tai, kad jo siela buvo per didelė mūsų kišenei... Nepaprasta šita kalba. Todėl jos įžangą iš klausimų ir nerimo“.

P.S. Pati Vidos Savičiūnaitės parengta publikacija — nors ir vienkartiniam festivalio biuletenyje — rodo, kad vis dėlto gero kai pasikeitė reikalai Lietuvoje per tuos 16 metų, praėjusių nuo Jono Jurašo „Atviro laiško“ parašymo. Tą patvirtina ir dar vienas faktas, kurį anksčiau sunkoka būtų buvę įsivaizduoti: tos pat LTSR Kultūros ministerijos oficialus kvietimas Jonui Jurašui pastatyti spektaklį Lietuvoje, datuotas praėjusių metų gruodžio 27 dieną. Ar šis kvietimas įgyvendinamas — parodys laikas.

— neblogo reklama.

Musulmonų draugija religinei tolerancijai skleisti net galvoja kreiptis į Britanijos teisumą, kad nuteistų Rushdie, kaip nusikaltusį rasizmu arba už piktžodžiamumą.

Ryšium su ta istorija dėl *Satanic Verses* skelbiami ir kiti duomenys apie karingųjų musulmonų veiklą kultūros srityje. Egipte jau buvo uždraustas dabar Nobelio literatūros premiją gavusio Naguib Mahfouz romanais *The Children of our Alley*, kuris laikomas šėdėvyru. Jordano romanistė Fadia A. Faguir, kurios knygos

Degantis bestseleris Bradfordo mieste, Anglijoje.

Lidija Šimkutė

Lidija Šimkutė-Pocienė (iš Adelaidės, Australijos) Verkių rūmuose, prie Vilniaus, kur ji skaitė savo poeziją, kaip ir daugelyje kitų Lietuvos vietovių, per savo viešnagę 1988 metais.

NEKINTANTI TIESA

Žaidžia žaibai
su šnaranciais vijokliais.

Mintys
kaip gladiatoriai
išeina kovon
į bauginančią areną.

Aisrėmės balsas i tolumą
pervėrė tuštumą,
kur laikas sėlina slapčia
ir mintys raizgo beprasmybe.

Skyla vaizduotės žvilgsniai
i neužmirštiną klaidą
ant sąmonės pergamento,
kur nekintanti tiesa
suka amžiną ratą.

PAKLYDUSIOS AKYS

Balsų audinys
išlydi nebūties valandas.

Dūmų labirinte
palinkę vyrai
gurkšnoja vienatvės vyną.

Šimtaveidžiai keleiviai
dingsta perono sąmyšy.

Lango stiklas
atspindi
paklydusias akis.

MŪSŲ DALIA

Palangėje
linguojantys jacintai
raizgo raštą lubose.

Stalas,
užtiestas balta staltiese,
atmuša vaivorykštės spalvas.

Palinkę žiedai sugeria lietu,
nakties griausmui
numarinas žemę.

Likimas skaičiuoja mūsų kaltes
ir krauna i tuštumos lobį
daiktų paslaptis.

Išsekę žingsniai nebeatskamba gatvėmis.
Išsunkti žodžiai nebeatsaukia vardų.

Tik likus tyluma dalina savo dalią.

BADAS

Mes renkam ir renkam
žodžius be žado iš bado.

Surinke,
vis kraunam i krūvą
kruvinus žodžius,
krentančius iš prakirstų lūpų
žodžius be žado iš bado.

Pasinėrę
paslapčių raizginyje,
vejame įtemptus stilius
ir mezgime
apsaugos apsiaustus.

Kodėl mes tokie trapūs?
Kodėl mes jaučiam drebulį po šilta
saule?

METAMORFOZĖ

Baltas angelas priklaupė prie lovos.

Nakties antklodė pražydo juodai
prie peleninių plaukų.

Mintys kaip žvėrys drasko vidurius,
išvydę kuprotą šmėklą sapne.

Kažkas pažadino mane iš miego.
Kažkas paėmė ir vedė.

Mėnulio ranka perbraukė akis.
Mėnulio šviesa pridengė kūną.

Angelui užmigus,
įvyko metamorfozė
nakties tamsumoj.

Vaiduoklės pirštai perbėgo
dangaus kankles,
ieškantys paslaptinę stygą.

Musulmonai kovoja prieš modernią literatūrą

Salman Rushdie su savo knyga „The Satanic Verses“

Kas domisi literatūra, be abejo, atsimena, kaip komunistų partijos ideologas Andrejus Ždanovas 1946 metais puolė Leningrade leidžiamus žurnalus *Zvezda* ir *Leningrad* ir rašytojus M. Zoščenką ir Achmatovą. Neturėdamas iš ko pragyventi, kadangi ir žmona buvo išmesta iš darbo, Zoščenką tada pradėjo versti kurpius amatu.

Tas puolimas buvo iš centro duotas ženklas, kad ir kitur ra-

šytojai turi būti šokdinami. Tad ir Lietuvoje turbūt nebuvo likę rašytojo, kuris tuo metu nebūtų buvęs žiauriausiai puolamas (pavyzdžiui, į miltus buvo sumalti Balys Sruoga už *Dievų mišką*, Kazys Boruta už *Baltaragio malūną* ir kiti).

Ždanovas anuomet buvo toks partiškai reikšmingas, kad ir Lietuvoje, rodos, ne vienas kolūkis gavo jo vardą. Tačiau šiuo metu Maskva nutarė, kad jo var-

du neturi būti vadinami joks miestas, kolūkis, gatvė ar imonė, taigi jam atimama per prievartą visur segiota garbė.

Palyginimus mėgstantieji literatūrinio gyvenimo apžvalgininkai dabar primena anuos jau senokus įvykius Sovietų Sąjungoje, matydami, kas darosi musulmoniška pasaulyje. Pagrindo tokiems samprotavimams jiems davė Londone gyvenančio indų kilmės rašytojo musulmono Salman Rushdie romanais *The Satanic Verses*. Rushdie prieš keletą metų yra laimėjęs Booker premiją už kitą romaną — *Night's Children*. Ten Indijos ir Pakistano valdantiejiems jis nepailejo aštraus žodžio. O naujajame romane, kuris irgi buvo artimas kandidatams Bookerui, jis pasirodė nusikaltes savo bendratikiams, nes Pranašą pavaizdavo kaip žmogų ir neišryškines aiškiau skirtumo tarp gėrio ir blogio. Todėl ta knyga jau uždrausta Indijoje, Egipte, Saudi Arabijoje, o Britanijos Bradfordo mieste, kuriame ketvirtadali gyventojų jau sudaro musulmonai, suorganizuota didžiulė demonstracija, kurios metu buvo deginamas tasai Rushdie kūrinys. Demonstracija buvo organizuota ir prieš W. H. Smith knygynų tinklą, kuris, vengdamas galimų užpuolimų, išėmė knygą iš apyvartos, bet linkęs ir vėl pradėti pardavinėti, nes demonstracijos atkreipia dėmesį į prekę

uždraustos Egipte, informuoja, kad musulmoniškuose kraštuose jau daug kur griežtėja cenzūra ir bauginimai rašytojų. Nawal El-Saadawi, Mahmoud Darwish ir keletas kitų žinomiausių arabų romanistų ir poetų yra uždrausti kaip heretikai daugelyje arabų kraštų. Saudi musulmonų grupė skleidžia sąrašą, kuriame surašyti 66 disidentiški arabų intelektualai, ir ji skelbia šventąjį karą modernizmui, kuriuo kaip tik „nusikalte“ tie draudžiamieji rašytojai, kaip anuomet Ždanovo vadovaujamiems partijos kirviams sovietinių kraštų rašytojai.

B. Kazimieraitis

• Ajatolai Chomeini pareikalavus *The Satanic Verses* autorius Salman Rushdie galvos, rašytojui su Britanijos valdžios apsauga pasislėpus, o literatūriname pasaulyje kilus sąmyšiui (pvz., JAV du didžiausi knygynų tinklai — Waldenbooks ir B. Dalton Booksellers knygą išėmė iš apyvartos) — pastaruoju metu šioje politinė tapusioje kontroversijoje pasisiūlė tarpininkauti Sovietų Sąjunga.

Salvador Dali

Hitlerio enigma, 1937
Allejus ant medžio, 94 x 141

Žmogaus siluetas šių dienų literatūroje

(Atkelta iš 2 psl.)

romano *The Unbearable Lightness of Being* (Nepakeliamas būties lengvumas) žodžiais, viskas iš anksto atleidžiama ir viskas todėl ciniškai ir leidžiama.

Pasauly, kur

Ir tribunoluos išdidžiai
Teisiuosius smerkia

žmogžudžiai.

Ir kur begalinis pavergto, kančinamo ir valstybiniu mastu žudomo žmogaus šauksmas per smelkia dangų ir žemę. — Ir sielą, kurios kančia spinduliuoja ir iš literatūrinio personažo veido.